

**TÜRK-İSLAM KÜLTÜR
VE MEDENİYETİNDE
TARSUS**

T.C.

**BAŞBAKANLIK TANITIM FONU
KATKILARIYLA**

28-30 MAYIS 2010

- BİLDİRİ ve MÜZAKERELER -

Editörler

Prof. Dr. Abdülkadir EVGİN

Doç. Dr. Muhammet YILMAZ

Doç. Dr. Fatih Yahya AYAZ

Doç. Dr. Asım YAPICI

TÜRKİYE DİYANET VAKFI TARSUS ŞUBESİ

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

DÜZENLEME KURULU

Dr. Mehmet GÖDEKMERDAN (Tarsus Kaymakamı)
Niyazi ERSOY (Mersin İl Müftüsü)
Abdülkerim AKBABA (Tarsus Müftüsü)
Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ (Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi Dekanı)
Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR (K. S. Ü. İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN (K. S. Ü. İlahiyat Fakültesi, Başkan)
Doç. Dr. Muhammet YILMAZ (Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi)
Doç. Dr. Fatih Yahya AYAZ (Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Gözde RAMAZANOĞLU (Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. Hayri KAPLAN (Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi)
Yrd. Doç. Dr. İzzet SARGIN (K. S. Ü. İlahiyat Fakültesi)
Dr. Yasin YILMAZ (Araştırmacı-Yazar)

Sekreterya:

Doç. Dr. Abdulkadir EVGİN (K. S. Ü. İlahiyat Fakültesi, Kahramanmaraş.
Tel: 0 537 644 78 21)
Doç. Dr. Muhammet YILMAZ (Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi, Balcalı/Adana.
Tel: 0 530 886 60 39)
İrfan ATIM (Tarsus Vaizi, Tarsus. Tel: 0505 726 69 91)

Sempozyum Yazışma Adresi: Tarsus Müftülüğü, Ulu Cami Yanı, TARSUS

Tel: 0 324 614 04 79-81

Elektronik posta adresi: tarsussempozyum@gmail.com

SMS: Abdülkerim AKBABA, Tarsus Müftüsü: tel: 0 534 960 75 76

ISBN: 978-975-95480-3-2

Baskı :

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık Ticaret İşletmesi-ANKARA

Tel : 0312 354 91 31

TEFSİRLERDE ASHÂB-I KEHF

Prof. Dr. Ali AKPINAR*

A. Kur'ân'ın İşaret Ettiği Yerleri Bilmenin Önemi

Kur'ân'ın işaret ettiği yahut ismi açıkça geçen yerlerin, nereler olduğu konusunda farklı tartışiler kaynaklarımızda yer almıştır. Pek çok tefsirci bu yerlerin neresi olduğunun bilinmesinin çok önemli olmadığını ileri sürerler. Örnek olarak *İbn Kesîr* şunları söyler:

“Ashâb-ı Kehf Kıssası'nda geçen mağaranın nerede olduğu bize bildirilmemiştir. Bunun bize bir faydası da yoktur. Bazı tefsirciler, bu konuda zorlama açıklamalar yapmışlardır... Onun nerede olduğunu en iyi Allah bilir. Eğer bu konuda bizim için dinî bir yarar söz konusu olsaydı Yüce Allah ve Rasûlü Peygamberi onu bize bildirirdi. Bize o mağaranın özellikleri anlatılmıştır ama onun yeri bildirilmemiştir.”¹ *Râzî* de “Ashâb-ı Kehf'in ne zamanını ve ne de mekânını akılla bilmek mümkündür. Bunu bilmek için ayet yahut hadisin olması gerekir ki o da yoktur. Bu nedenle, bunların kesin olarak bilinmesi imkânsızdır.” der.²

İbn Kesîr'in dediği gibi söz konusu edilen yerlerin nereler olduğunun bilinmesi dinî bir gerektir, ama bu gerçek, Kur'ân okuyucularının bu yerlerin nereler olduğuna tamamen duyarsızlıklarını anlamına gelmez. Nitekim meraklı pek çok kişi, Kur'ân'ın söz konusu ettiği yahut Kur'ân'da anlatılan olayların geçtiği yerlerle ilgilenmiş, o yerleri görmek ve oralarda inceleme yapmak istemiştir. Nitekim yukarıdaki cümleleri sarf eden tefsirciler de eserlerinde bu konuda rivayet edilen bilgileri vermektan kendilerini alamamışlardır. Bu konuda *İbn Kesîr Tefsîr*'inde şu örnekler yer alır: “Adamın biri, Kehf Sûresi'de söz konusu edilen *Zülkarneyn*'in yaptırdığı sedle ilgili olarak şöyle miştir: *Ey Allah'ın Peygamberi! Ben bu seddi gördüm. Peygamberimiz, peki onu bana anlat kalım, deyince, adam şunları söylemiştir: “O, mürekkeplenmiş elbise gibi bir siyah ve bir de kızıl ldur.”* Bunun üzerine de Peygamberimiz, ‘*Evet, gerçekten sen onu görmüşsün*’ buyurmuştur.³

Abbâsî Halifesi Vâsık Billah (740/1340), *Müneccim Mehmed b Musa*'yı maiyetindeki kerlerle birlikte söz konusu seddi görüp incelemeleri ve gördüklerini kendisine anlatmaları için revlendirmiştir. Onlar da iki yıl süren uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra sedde ulaşmışlar, onun mir ve bakırdan yapıldığını görmüşlerdir. Yine onların anlattıklarına göre seddin büyük bir kapısı,

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

İbn Kesîr, Tefsîr, III, 75.

Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, XXI, 113.

İbn Kesîr, Tefsîr, III, 104.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

kapının da çok büyük kilitleri bulunmaktaymış. Onlar oradaki bir burçta bazı inşaat kalıntılarında rastlamışlardır.⁴

*Hz. Ebû Bekir (13/634) döneminde Bizans imparatoruna gönderilen II. Ubade'nin Ashâb-ı Kehf Mağarası'nı incelediği kaynaklarımızda yer almıştır. Hz. Muaviye'nin (41/661) Rum'a gaza ederken Ashâb-ı Kehf'in mağarasına uğradığı ve onun içerisine girmek istediği, ama bunun ona müyesser olmadığı kaydedilmiştir.*⁵

Örneklerin ilkinde, Kur'ân'da geçen sedle ilgili ayetleri okuyan adam, seyahatinde o seddi yerinde görmüş ve bundan etkilenmiş olacak ki, Peygamberimize gördüklerini anlatmıştır. Peygamberimiz de adamla ilgilenerek gördüklerini anlatmasını istemiş, sonuçta onu onaylamıştır. Hz. Peygamber, bu konuda ne adamı uyarmış ve ne de onun verdiği bilgilere duyarsız kalmıştır. Sonraki örneklerde de en üst düzey devlet yetkililerinin adı geçen yerlerin nereler olduklarıyla ilgilendiklerini, bu yerleri gidip görmek ve inceleme yapmak için adamlar görevlendirildiklerini görmekteyiz. Yine ilk dönemden itibaren Müslümanların ticaret, cihad gibi sebeplerle çeşitli tarihî yerlerden geçerken o yerlerdeki tarihî eser ve kalıntıları görüp incelediklerine tanık olmaktayız. Özetle söyleyecek olursak, rivayetlerin senet ve metin tenkidi bir yana, *Kur'ân kıssalarının yaşandığı yerleri bilmek çok da önemli değildir, önemli olan kıssalardaki mesajdır* tezini savunan ilim adamları bile, muhtemel yerlerle ilgili bilgileri eserlerinde zikretmekten kaçınmamışlardır. Bu, biraz da insanın merak saiki ile dolu bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır.

B. Kur'ân'ın İşaret Ettiği Yerlerden Anadolu Coğrafyasında Bulunanlar

Anadolu Coğrafyası, pek çok kültür ve medeniyeti bağrında barındırmış olan çok eski bir yerleşim merkezidir. Kur'ân, ayetlerinde Anadolu Coğrafyasında bulunan bazı önemli merkezlere işaret edilmiştir. Bu coğrafya için *Diyar-ı Rûm* ifadesi kullanılmıştır ki Rum kelimesi Kur'ân'da, geçtiği surenin de adı olmuştur. Kur'ân'ın işaret ettiği bu yerlerin doğru bir şekilde tespit edilip iyi bir şekilde tanıtılması, hem bu ayetlerin daha sağlıklı ve etkili bir biçimde anlaşılmasını sağlayacak, hem de ülkemizin İnanç Turizminde etkin yerinin daha da artmasına katkıda bulunacaktır. Bu yerler şunlardır:

1. Cûdî

⁴ İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 104; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXI, 113.

⁵ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 476; Kurtubî, *el-Câmi'*, X, 389; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXI, 113; Yıldız Sinan, *Ashab-ı Kehf (Mağara Arkadaşları)*, İstanbul, 1979, s. 89-90, 251. Muaviye'nin Antakya-Tarsus'a uğradığı Rum seferi Hicrî 25. senededir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 86. Afşin ise H. 150'de Hişam b. Abdilmelik döneminde fethedilmiştir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 125. Dolayısıyla Muaviye'nin beraberinde İbn Abbas'ın (v. H: 68)'da bulunduğu Ashâb-ı Kehf ziyareti Tarsus şehrinde gerçekleşmiştir.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

Cûdî dağı, Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye-Irak sınırına 15 km. uzaklıkta ve Şırnak il merkezine 17 km. mesafededir. Elips biçiminde olan dağ üzerinde iki bin metreyi aşan dört doruktur. Bunların en yükseği 2114 metredir. Bu tepelerin 2017 metre yükseklikte olanı 'Nuh yğamberin ziyaret tepesi' adını taşır.⁶

Kaynaklarımız, dağın eteğinde, tufandan kurtulanlar tarafından kurulmuş 'Karye Semânîn' eksenler Köyü) adlı bir kasaba ve 'Deyru'l-Cûdî' adlı bir manastırdan bahsederler.⁷

Cûdî kelimesi, insanlık tarihinde çok önemli bir yeri olan Nuh tufanına işaret edilerek r'ân'da bir ayette şu şekilde geçer: "Yere, 'Suyunu çek!', göğe, 'Ey gök sen de tut!' denildi. Su kıldı, iş de bitti; gemi Cûdî'ye oturdu. 'Haksızlık yapan toplum Allah'ın rahmetinden uzak olsun' nildi."⁸

2. Karye:

Köy, kasaba, şehir, ülke, yerleşim merkezi anlamınadır. Çoğulu 'kurâ' gelir.⁹

Bir ayette¹⁰ 'Ehl Karye' denilerek Antakya yahut gökyüzüne en uzak yer olduğu söylenen ülle yahut da Azerbaycan bölgesindeki Bâcervân'a işaret edilmiştir.¹¹ Yine aynı kelime bir ayette¹² aryetüke' (senin şehrin), iki ayette¹³ 'Karyetüküm (sizin şehriniz), bir ayette¹⁴ 'Karyetünâ' (bizim hrimiz), bir ayette de¹⁵ 'el-Karyeteyn' (iki şehir) şeklinde geçmiştir.

*Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Nuh'un gemisinin bulunduğu dağın Cûdî dağı değil de Ağrı dağı (Ararat dağı) olduğu ileri sürülmüşse de (Bkz. Tekvin VIII, 4) bunun, Ağrı dağının konumu itibarıyla geminin demirlenmesine ve gemidekilerin barınmasına uygun olmayışı nedeniyle tutarlı bir görüş olmadığı, belki K. Mukaddes yazarlarının yanlış yorumlamalarından kaynaklandığı ispat edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Hikmet Tanyu, Cûdî Dağı, *DİA*, VIII, 79-80; *İslâm Ansiklopedisi*, III, 223-224; Mevdûdî, *Tefhîm*, II, 395-396; Beyyûmî, *Dirasât*, IV, 57-58; Yalçın Cavit, *Kavimler Helakı*, s. 15-21. Nitekim Yakut el-Hamevî (1299), bu konuda motomot Arapça'ya çevrilen bir Tevrat metninden geminin Cûdî dağına oturduğunu kaydeder. Bkz. Hamevî, *Mu'cemül-Büldân*, III, 162-163. Nitekim Hz. İsa'dan önce kaleme alınan eserlerde Hz. Nuh'un gemisinin oturduğu dağın Cûdî dağı olduğu yazılıdır. Bkz. Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi*, I, 406. Nitekim son dönemde yapılan kimi bilimsel araştırmalar da artık Nuh Peygamberin gemisinin demir attığı dağın Cûdî dağı olduğunu isbat ve ilan etmiştir. Bkz. Yalçın Cavit, *Kavimler Helakı*, s. 20-21.*

İslam Ansiklopedisi, III, 224.

11 Hud 44.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Krv maddesi.

18 Kehf 77.

İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, V, 175; Kurtubî, *el-Câmi'*, XI, 24; Süheylî, *Gavâmid*, s. 107.

Bkz. 47 Muhammed 13. Bu ayette Mekke kastedilmiştir.

Bkz. 7 Araf 82; 27 Neml 56. İki ayette de Hz. Lut'un yaşadığı yer murad edilmiştir.

Bkz. 7 Araf 88. Ayette kastedilen Hz. Şuayb'in yurduudur.

Bkz. 43 Zuhuruf 31. Ayette sözkonusu edilen iki şehir Mekke ve Taiftir. Bkz. İ. Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VII, 311.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

Yasin Sûresi'nde kıssaları ibretle anlatılması istenen, Hz. İsa Peygamberin elçilerinin yahut Yüce Allah'ın peygamberlerinin insanları hak dine davet etmek için geldikleri¹⁶ 'Karye'nin Antakya olduğu tüm tefsircilerce belirtilmiştir.¹⁷ Yine Kehf Sûresi 77. ayetinde geçen Hz. Musa ile arkadaşının (Hz. Hızır) yolculukları esnasında uğrayıp misafir olmak istedikleri Karye'nin Antakya olabileceği söylenmiştir.¹⁸

3. Rakım

Sözlükte rakım divit, kurşun levha, kitap gibi anlamlara gelir. Yine onun bir dağ yahut yerleşim merkezi adı olduğu da söylenmiştir.¹⁹ Bir görüşe göre rakım, Ashâb-ı Kehf'in bulunduğu şehrin adıdır.²⁰

İçerisinde mağara bulunan bir vadi ismi, Ashâb-ı Kehf'in köpeklerinin adı yahut isimlerinin yazılı olduğu kitabe adı, mağaranın ağzını kapatan taşın adı olduğu da ileri sürülmüştür. Ashâb-ı Kehf'in bulunduğu söz konusu şehrin Kostantiniyye'ye altı fersah uzaklıkta olduğu söylenmiştir.²¹ Rakım'ın Ürdün'ün doğu taraflarında bir yer olduğu da ileri sürülmüştür.²² Bir grup ilim adamı da Kehfehli ile Rakım ehlinin Rum diyarında yaşamış ayrı ayrı toplumlar olduğu görüşüne varmışlardır.²³

Neyin adı ve neresi olduğu tartışmalı olan bu kelime, Kur'an'da şu ayette geçer: "Yoksa sen *Kehf* ve *Rakım* ehlini şaşılacak ayetlerimizden mi zannettin?"²⁴

4. Ras

Sözlükte ras taş ve tuğla ile örülmemiş kuyuya denir.²⁵ Semud kavminden bir kesim yahut Yemame yerleşim merkezlerinden biri veya Felc'de²⁶, yahut Azerbaycan'da yahut Yemame'nin

¹⁶ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 155-156.

¹⁷ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 155; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 317; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VII, 326; Kurtubî, *el-Câmi'*, XV, 14; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VII, 10; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI, 51; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4015.

¹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 494; Kurtubî, *el-Câmi'*, XI, 24; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, V, 175; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXI, 156.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Rkm maddesi.

²⁰ Suyûtî, *İtkan*, II, 182; Şurrâb, *el-Meâlimü'l-Esîra*, s. 129; Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, III, 69.

²¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 293; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, V, 107-108; Süheylî, *Gavâmid*, s. 102; Belensî, *Tefsîru Mübhemâti'l-Kur'ân*, II, 141-145; Suyûtî, *Mu'terakü'l-Akrân*, II, 190; Hımyerî, *Ravd*, s. 271; Fîruzabâdî, *Besâir*, III, 95; Mevdûdî, *Tefhîm*, III, 153. Bazı tefsirciler *K. Mukaddes'te* (Yeşu 18/27) geçen tarihî Petra şehri Raqem'in ayette bahsedilen rakım olduğunu ileri sürmüşlerse de, modern arkeologlar Petra ile Rakım'ın aynı yerler olmadığı görüşündedirler. Mevdudî de rakım ile kastedilenin kitabe olduğu görüşünü tercih eder. Bkz. Mevdûdî, *Tefhîm*, III, 153-154.

²² Şurrâb, *el-Meâlimü'l-Esîra*, s. 129.

²³ Hımyerî, *Ravd*, s. 272.

²⁴ 18 Kehf 9.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

aşağısında, yahut da Antakya'da bir kuyu ismi Necd'de bir vadi yahut bir nehir adı²⁷, yahut Yemen'in Sayhad bölgesinde bir yer²⁸ veya Yemame yerleşim merkezlerinden bir kent²⁹ olduğu söylenmiştir. Raslilerin peygamberlerini kuyuya gömen bir toplum olmalarından bu bölgenin bu adla adlandırıldığı söylenmiştir. Raslilerin kimler olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

5. Rûm

Rûm kavminin adı olup tekili rûmîdir. Bu ismi ataları Rûm b. Aysû (İysû) b. İshak b. İbrahim'den almıştır.³⁰ Anadolu Coğrafyası başta olmak üzere iklim, bolluk ve bereket bakımından en verimli yerlerden oluşmuş geniş bir bölgenin adıdır.³¹ Diyar-ı Rûm, Rumeli, Roma³² şeklinde yer ismi olarak kullanılan bu kelime bir ayette şu şekilde geçer: "Elif, Lam, Mim. Rumlar en yakın bir yerde yenildiler."³³ Ayette Rûm kavramı ile Bizans kavmi kast edilmiştir.

6. Ashâb-ı Kehf ve Mağarası

Kehf, sözlükte dağdaki mağara anlamına gelir. Arapça'da mağara geniş ise 'kehf', dar ve küçük ise 'gâr' diye adlandırılır.³⁴

Mağaranın bulunduğu yer ile ilgili olarak çok çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.³⁵ Özetle onun spanya, Kuzey Avrupa (İskandinavya), Cezayir, Mısır, Ürdün (Amman yakınlarında Ruceyb lağında), Filistin (el-Betrâ mağarası), Suriye (Şam yakınlarında Kâsyûn dağında), Afganistan, Doğu Türkistan, Nahçıvan ve Anadolu'da olabileceği söylenmiştir. Hemen hemen her tefsirci mağaranın

¹ Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyat*, s. 465; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Rss maddesi.

² Belensî, *Tefsîru Mübhemâti'l-Kur'ân*, II, 270.

³ Himyerî, *Ravd*, s. 272.

⁴ Endülüsî, *Mu'cemü Mâ Üstu'cime*, II, 652; III, 849.

⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIX, 13-14; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 90; Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, III, 50-51.

⁶ Suyûtî, *Mu'terakü'l-Akrân*, II, 201; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Rvm maddesi; Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, III, 110.

⁷ Kazvîni, *Âsâru'l-Bilâd*, s. 530

⁸ Rûme aynı zamanda Medine'de bir kuyu adıdır. Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Rvm maddesi.

⁹ 30 Rûm 1-2.

¹⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, V, 107; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Khf maddesi.

¹¹ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 198-199, 216; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 478; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, III, 511; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VI, 101-102; Kurtubî, *el-Câmi*, X, 375; Ayıntâbî Muhammed Efendi, *Tefsîr-i Tibyân*, III, 4, 10; Tabatabâî, *el-Mizân*, XIII, 295-299; Mevdûdî, *Tefhîm*, III, 154-157; Elmahlî, *Hak Dini*, V, 3233, 3236-3237; Ateş Süleyman, *Kur'ân Ansiklopedisi*, III, 183-1193.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

yeri ile ilgili sahip olduğu bilgiyi eserlerinde vermiştir. Ashâb-ı Kefî için Anadolu'da da çeşitli yerler³⁶ gösterilmiştir ki bunlardan öne çıkan ilk üçü Efes, Tarsus, Afşin'dir.³⁷

Kur'ân'da bir surenin de adı olan Kefî söz konusu surede altı ayette geçmektedir. Bunlardan biri şu ayettir: "Yoksa sen *Kefî* ve *Rakîm* ehlini şaşılacak ayetlerimizden mi zannettin?"³⁸

Mağaranın nerede olduğu hakkında açıklama yapmayan Kur'ân, sadece mağaranın konumunun kuzey-güney istikametinde olduğunu söyler. "(Resûlüm! Orada bulunsaydın) güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. (Böylece) onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde (uyurlardı)."³⁹ Kur'ân'ın verdiği bu bilgiler, muhtemel mağaraların konumları ile karşılaştırılarak, mağaraların bulunduğu yerin ve kalıntıların tarihteki konumundan yola çıkarak hangi mağaranın daha kuvvetle muhtemel olacağı tespit edilebilir. Bu da farklı alanlarda ihtisas sahibi araştırmacıların birlikte gerçekleştirecekleri ortak bir çalışma ile hedefine ulaşabilir. Nitekim bu mağaranın bulunduğu yerlerde araştırma yapan pek çok kişi, tarihî bilgiler yanında, ayetlerdeki bilgilerden hareket ederek mağaranın kendi bölgelerinde olduğunu savunmuşlardır. Bu, biraz da bu önemli yerleri sahiplenme tutkusundan kaynaklanmaktadır. Mağaranın yeri ve olayın zamanı ile çok çeşitli rivayetlerin olması ve bu rivayetlerin güvenilirliğinin tartışmaya açık olmasının iki temel sebebi vardır⁴⁰: İlki olayın diğer din sahiplerince de biliniyor olmasıdır. Bu, Süryanî, Latin ve Yunan kaynaklarında olayla ilgili farklı bilgilerin yer almasına ve onlardan bize gelen bilgilerin güvenilirlik açısından ihtiyatla karşılanmasına yol açmıştır. İkincisi ise olayın yeri ve zamanı ile ilgili Kur'ân'da çok açık bilginin olmayışıdır. Zira Kur'ân, geçmiş toplumlarla ilgili olayları, bize mesaj verici yönleriyle anlatır. O, bir tarih kitabı değil, bir hidayet rehberidir.

C. Tefsirlerde Ashâb-ı Kefî'in Yeri ile İlgili Açıklamalar

Genel olarak Kur'ân tefsircileri kıssanın yeri ile ilgili muhtemel yerlere değinmişler, bazıları ise bu yerlerden birini öne çıkarmışlardır. Meşhur tefsircilerin bu konuda verdikleri yer adlarını kronolojik sıraya göre şu şekilde gösterebiliriz:

³⁶ Bkz. Suyûtî, *Mu'terakü'l-Akrân*, II, 229; İsmet Ersöz, *Ashab-ı Kefî*, *DİA*, III, 465-467. Bu üç yere Lice/Diyarbakır, Divriğ/Sivas ve Midas/Han/ Eskişehir de eklenmiştir. Bu konuda şu email adreslerine bakılabilir: www.diyarbakir.com, www.divrig.net, midas26.sitemynet.com.

³⁷ Gezilerimizde ilk üç yerdeki mağara ve mescid yetkililerinden aldığımız bilgiler, mağaranın da Kur'ân'da anlatılan konuma uygun olduğu şeklinde idi. Bu da, her bölge insanının bu kutsal yerleri sahiplenme arzularını ortaya koymaktadır.

³⁸ 18 Kefî 9. Ayrıca bkz. 18 Kefî 10, 11, 16, 17, 25.

³⁹ Bkz. 18 Kefî 17.

⁴⁰ Bkz. Tabatabâî, *el-Mizân*, XIII, 288-291.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

Taberî (ö.310) Efsûs, Bencilüs dağı, Ashâb-ı Kehf'in vadisi olduğu söylenen Rakîm, Eyle-Ufsan arasında bir şehir.⁴¹

Zemahşerî (ö. 528) Efsus/Tarsus.⁴²

İbn Atıyye (ö. 546) Şam, Endülüs.⁴³

İbnü'l-Cevzî (ö.597) Daksus (bugünkü Tarsus).⁴⁴

Razî (ö. 606) Rum diyarında bugün Tarsus denilen şehir.⁴⁵

Kurtubî (ö. 671) Efsus/Tarsus, Endülüs.⁴⁶

Beyzâvî (ö. 685) Efsus/Tarsus.⁴⁷

Neseffî (ö. 710) Tarsus.⁴⁸

Hâzin (ö. 725) Efsus/Tarsus.⁴⁹

İbn Kesir (ö. 774) Eyle, Ninova, Efsus/Rum, Belka.⁵⁰

Suyûtî (ö. 911) Tarsus.⁵¹

Âlûsî (ö. 1270) Tarsus (eski adı Efsus).⁵²

Ayıntâbî Efsus/Tarsus.⁵³

Tantavî (ö. 1359) Efsus.⁵⁴

Elmahlı (ö. 1360) Tarsus, Efsus, Efes.⁵⁵

İbn Âşûr (ö.1393) Efsus, Ebsus, Luşe/Gırnata/Endülüs.⁵⁶

¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 198-199, 209, 216, 219.

² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 476.

³ İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, III, 511.

⁴ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, V, 117.

⁵ Razî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXI, 103, 113.

⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, X, 358.

⁷ Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, (Mecmuatün Mine't-Tefâsîr'in içerisinde), IV, 96, 99.

⁸ Neseffî, *Medârikü't-Tenzîl*, (Mecmuatün Mine't-Tefâsîr'in içerisinde), IV, 96.

⁹ Hâzin, *Lübâbu't-Te'vîl*, (Mecmuatün Mine't-Tefâsîr'in içerisinde), IV, 96.

¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 75, 77.

¹¹ Suyûtî, *Tefsîrru'l-Celâleyn*, II, 4.

¹² Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, IX, 333.

¹³ Ayıntâbî, *Tefsîr-i Tibyân*, III, 4, 10.

¹⁴ Tantavî, *Cevâhir*, IX, 125-127.

¹⁵ Elmahlı, *Hak Dini*, V 3233-3237.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

Mevdûdî (ö. 1400) Efes.⁵⁷

Tabatabâî (ö. 1402) İfsûs/İzmir (bu yerin Kur'ân'daki tasvire uymadığını söylüyor), Ruceyb/Amman, Kasyûn/Şam, el-Betrâ/Filistin, İskandinavya/Kuzey Avrupa.⁵⁸

Said Havva (ö.1410), Efesus (Efes).⁵⁹

Muhammed Esed (ö. 1992), Efes.⁶⁰

Muhammed Bedrüddin Tillovî, Tarsus, Afşin/Maraş.⁶¹

Ateş, Tarsus, Rakîm, Ufsan-Eyle/Filistin.⁶²

İslamoğlu, Efes, Ürdün/Rakîm Köyü.⁶³

Meşhur ve muteber tefsirlerden derlediğimiz bu bilgilerden şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Hemen her müfessir, Ashâb-ı Kehf'in yeri ile ilgili görüş bildirmiştir.

2. Yer tespiti konusunda müfessirlerin yaşadıkları yerlerin ve birikimlerin etkisi olmuş, her tefsirci kendine ulaşan bilgileri aktardıktan sonra kendi yaşadığı yahut görüp inceleyebildiği yerleri öne çıkarmaya çalışmıştır.

3. Çoğu tefsirciler önceki bilgileri tekrarlarken, bazı tefsirciler ayetlerdeki bilgiler ışığında muhtemel yerleri tespit etmeye ve iddiaları değerlendirmeye çalışmışlardır.

4. Bildirilen yerler daha çok Anadolu topraklarındaki *Efsûs* etrafında yoğunlaşmaktadır.

5. İlk dönemlerde *Efsûs'un Tarsus* olduğu belirtilmiştir.

6. Müfessirler *Efsûs* isminin Anadolu'da bulunduğu birleşmekle birlikte, onun neresi olduğunda görüş birliği içerisinde olamamışlardır.⁶⁴ Bu meyanda *Taberî*, *İbn Kesîr*, *İbn Âşûr*, *Tantavî*

⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XV, 263-264.

⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, III, 154-157, 159, 161.

⁵⁸ Tabatabâî, *el-Mizân*, XIII, 295-299.

⁵⁹ Said Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, VIII, 313.

⁶⁰ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, II, 586.

⁶¹ Muhammed Bedrüddin Tillovî, *Tefsîru Ebde'ı'l-Beyân*, s. 309, 310.

⁶² Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, V, 292.

⁶³ İslamoğlu Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'ân/Gereğeli Meâl*, I, 556.

⁶⁴ Kaynaklarda bu isim Ebsûs, Üfsûs, Efsîs, Efsemîn, Efsebîn, Ekşîn, Eşmemîn, Ekşebîn gibi muhtelif şekillerde yer almıştır. Bkz. Himyerî, *er-Ravd*, s. 49; Kazvîni, *Âsâru'l-Bilâd*, s. 498. Ebsûs'un Ublusteyn yakınlarında harab bir yer olduğunu ve Ashâb-ı Kehf'in bulunduğu Dakyanus şehri olduğunu söyleyen Hamevî (*Mu'cemü'l-Buldân*, I, 94, 97), Üfsûs maddesini açıklarken ise burasının farklı şekillerde okunduğunu kaydeder, Tarsus yakınlarındaki bu beldenin Ashâb-ı Kehf beldesi olduğunu belirtir ve kelimeyi farklı şekillerde kaydeden kaynakların birleştikleri noktanın bu yerin Ashâb-ı Kehf'in beldesi olması olduğunu söyler. Bkz. Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, I, 274. Ahmet Rifat Efendi, Efsus'un Elbistan

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

gibi tefsirciler sadece *Efsûs* ismini kayıt ederken, bir kısmı onun yerini tespitite *Tarsus*, *Afşin* ve *Efes* arasında gidip gelmişlerdir. Örneğin *Zemahşerî*, *İbnü'l-Cevzî*, *Kurtubî*, *Beydâvî*, *Nesefî*, *Hâzin*, *Suyûtî*, *Âlûsî*, *Ayıntâbî* gibi tefsirciler *Efsûs*'un *Tarsus*'un eski adı olduğunu söylemişlerdir. Konuya geniş yer ayıran *Tabatabâî* ve *Mevdûdî* *Efsûs*'un Efes olabileceği görüşüne yer vermişlerdir.

7. Muhtemel yerler belirlenirken, Ashâb-ı Kehf Kıssası'nın Ehl-i Kitap kaynaklarında yer alan bilgiler, kıssa ile ilgili Kur'ân ayetlerindeki mağaranın konumu ile ilgili açıklamalar, mağaranın yanına mabed yapılmış olması, mağara ve çevresinde yapılan kimi kazılarda ceset kalıntılarının astlanmış olması ve bunları doğrulayan diğer kalıntılar etkili olmuştur.

Nitekim mağaranın yeri ile ilgili açıklamalardan ve muhtemel Ashâb-ı Kehf mağaralarına yaptıkları ziyaretlerden yola çıkan bazı Kur'ân yorumcuları ve araştırmacılar da bu konuda kendi görüş ve değerlendirmelerini eserlerinde ortaya koymuşlardır: Birkaç örnek verecek olursak:

Bir görüşe göre, Kur'ân'da söz konusu edilen Kehf, Şam civarında *Belka* yahut *Eyle* veya *Vinova* yakınlarında bir yerin adıdır. Rakîm de denmiştir.⁶⁵ Bazıları buranın Kur'ân'da kıssaları anlatılan Ashâb-ı Kehf'in yeri olduğunu söylemiştir. Fakat doğru olan görüşe göre Ashâb-ı Kehf'in yeri Rum beldelerindedir. Buna göre mağarada uyuyanlar olayının geçtiği şehir M.Ö. ikinci yüzyılda kurulmuş ve o zamanlar bir putperest şehri olan *Efes* (*Ephesus*)'tir.⁶⁶ *Ayasuluk* da denilen *Antik Efes*, Anadolu'da kurulan ilk Hıristiyan merkezidir. Hz. Meryem'in burada yaşadığı ileri sürülmüştür. İşte Kur'ân'da kıssaları anlatılan Ashâb-ı Kehf'in (mağara ehli, Hıristiyan kaynaklarına göre yedi uyurlar) *Efes*'te olduğu iddia edilmiştir. Nitekim M. S. 448'de *Efes Panayır dağı* eteklerinde bulunan cesetlerle bu olay gündeme gelmiştir.⁶⁷

Kimi araştırmacılar ise, *Umman*'da bulunan mağaranın Ashâb-ı Kehf'in mağarası; *Ürdün*'de bulunan *Betrâ* şehrinin de Rakîm olduğunu ve Ashâb-ı Kehf ile Ashab-ı Rakîm'in ayrı ayrı kimseler olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁶⁸

Endülüslü ilim adamları olan *İbn Atıyye* ve *Ebû Hayyân* (ö. 754) İspanya'daki mağarayı öne çıkarmışlardır. Ancak kendisi de Endülüs kökenli bir tefsirci olan *Kurtubî*, bu iddiaya katılmaz.⁶⁹

kazası içerisinde olduğunu belirtirken (*Luğat-ı Tarihiye*, I, 228); Şemseddin Sami, Ebsûs'un Efes yahut Efsûs'un Arab kullanımı olduğunu belirtir ve bu yerin Ayasuluk'ta olduğunu belirtir. (*Kâmusu'l-A'lâm*, I, 506, 590, II, 1001). Aynı müellif Tarsus'un da Ashâb-ı Kehf'in yeri olduğunu söyler. (I, IV, 3008-3009).

İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 75.

Mevdûdî, *Tefhîm*, III, 154-157.

Bkz. O. Seyfi Yüçetürk, *Ayasuluk*, *DİA*, IV, 227-228; Yalçın Cavit, *Kavimlerin Helakı*, s. 77-80.

Şurrab, *el-Meâlimü'l-Esıra*, s. 233.

İbn Atıyye ve Ebû Hayyan, Endülüs-Gımata yakınlarında bulunan Levşe adlı bir köyde içerisinde insan cesetleri ile köpek cesedi bulunan bir mağara olduğunu, eski olmasına rağmen ceset etlerinin bir kısmının dökülmüş, bir kısmının ise hâlâ kemiklere yapışık olduğunu, insanların bunların Ashâb-ı Kehf'e ait

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

Muhammed Teysîr Zabyan *Ehlü'l-Kehf* adlı eserinde mağaranın kesinlikle Ürdün'de olduğunu ileri sürmüştür.⁷⁰

Tabatabâî de tefsirinde, Kur'ân'ın anlatımına göre mağaranın kapısının güneyde olması gerektiğini, Efes'teki mağaranın kapısının ise kuzey doğu olması; yine ayette mağara içinde bir geniş alandan (fevce) bahsedildiğini, oysa *Efes'teki* mağarada böyle bir geniş alanın olmadığını; söz konusu yer yakınında bir mabed yahut kalıntısı ile bir kitabenin (rakîm) bulunmadığını gerekçe göstererek mağaranın *Efes'te* olamayacağını anlattıktan sonra mağaranın yerinin *Ürdün'de* olma ihtimalini öne çıkarır.⁷¹

Ashâb-ı Kehf ile ilgili yapılan pek çok çalışmayı toplayan *Sinan Yıldız* da özetle şunları söyler: "Mağaranın yeri kesinlikle *Tarsus'tur*. Ayette, güneşin doğduğu zaman mağaranın sağına meylettiği, batarken ise sol yanını kesip gittiği belirtilmiştir (Kehf 17). Buna göre mağaranın ağzı güneye (kibleye) dönük olmalıdır. Ashâb-ı Kehf olayı, Hz. İsa'nın dünyadan ayrılmasından 25-30 sene sonra başlamıştır. Havârîler, Hz. İsa'dan sonra batıya dağılmamışlar, önce *Filistin'i* kurtarmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Ashâb-ı Kehf mağarası *Filistin'e* yakın olmalıdır. Buna en uygun yer ise *Tarsus'tur*. Zira *Tarsus*, oraya *İspanya*, *Efes*, *Konya* ve *Elbistan'dan* daha yakındır. Bir rivayette Peygamberimiz, Bilâl-i Habeşî'ye "İlerde sen Ashâb-ı Kehf'i ziyaret edeceksin" demiştir. Hz. Ömer devrinde Hz. Bilâl *Tarsus'a* gelmiş ve ziyaret etmiştir. Ashâb-ı Kehf'in diğer yerlerde olabileceği iddiası, bu yerlerdeki mağaralarda bulunan mumyalı cesetlere dayanır. Oysa Ashâb-ı Kehf, mumyalı değildir. Mağara, Ashâb-ı Kehf'in yaşadığı şehre yakın olmalıdır. Buna göre de en uygun şehir *Tarsus'tur*. Öte yandan 17 asırdır bu bölge ziyaretgâh olarak bilinmektedir.. İçti geniş olan mağarada nereye ulaştığı bilinmeyen bir delik vardır. Kayaların birinde, köpek çarpmış ve ezilmiş gibi bir iz vardır. O halde mağara, *Tarsus'a* 12 km. uzaklıkta 5-6 saat içerisinde gidilip gelinebilen *Ziyaret Tepesi (Benclüs dağı)*'ndedir. *İ. Hakta Konyalı'nın* da belirttiği gibi, mağaranın *Efes'te* olduğuna dair

olduklarını sandıklarını ve kendilerinin burayı defalarca ziyaret ettiklerini söylerler. İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, III, 511; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VI, 101-102. Söz konusu mağarayı 504 senesinde gezip inceleyen Kurtubî'nin değerlendirmesi ise şöyledir: Gırnata'nın yukarı taraflarında Rum beldelerinden Dakyus şehrine ait eski eserler, ilginç kabir ve harabe kalıntıları vardır. Fakat Endülüs'teki bu yerler Ashâb-ı Kehf'in yeri değildir. Çünkü ayette Peygamberimize hitaben "Sen onlara muttali olsaydın dönüp onlardan kaçardın" (Kehf 18) buyurulmuştur. Endülüs'teki bu yerler ise gezilip görülebilmektedir. Nitekim *Tarsus'daki* Ashâb-ı Kehf mağarasını görmek isteyen Muaviye'yi, İbn Abbâs bu ayeti gerekçe göstererek "Allah, ona muttali olmayı senden daha hayırlı olana yasaklamıştır" demiştir. Bkz. Kurtubî, *el-Câmi*, X, 358, 389; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 366..

⁷⁰ Tabatabâî, Ürdün'ün başkenti Amman'a 8 kilometre uzaklıkta bulunan Ruceyb köyündeki mağara olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu gerekçeleriyle açıklar. Bkz. *el-Mizân*, XIII, 297-299; Yılmaz Musa Kazım, 'Eshab-ı Kehf', *Din Öğretimi Dergisi*, XXVIII, 41-42; İsmet Ersöz, Ashâb-ı Kehf, *DİA*; III, 467

⁷¹ Bkz. Tabatabâî, *el-Mizân*, XIII, 295-297.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

iddia, bir Hıristiyan propagandasıdır.⁷² Hüseyin Âşık, *Ashâb-ı Kehf* adlı eserinde mağaranın Tarsus'ta bulunduğu tezi üzere eserini kaleme alır.⁷³

Ali Afşaroğlu ise *Ashâb-ı Kehf ve'r-Rakîm* adlı eserinde mağaranın kesinlikle Afşin'de bulunduğunu ileri sürer. Yazara göre Ashâb-ı Kehf'in yaşadığı şehir Efsus, Afşin'dir. Bu görüş, çeşitli efsir, tarih ve coğrafya kaynakları ile yazarın kendi inceleme ve araştırmalarına dayanmaktadır. Şehrin ve şehrin dışındaki mağaranın konumu, çevresindeki kalıntı ve izler bunu desteklemektedir.⁷⁴ Alparslan Yaşar, *Eshâb-ı Kehf Vukûu, Şuyûu* adlı eserinde kaynaklarda geçen ve mağara ashabının hikâyelerinin vuku bulduğu Efsus'un kesinlikle Elbistan olduğunu çeşitli kaynak ve belgelerdeki bilgilerle teyid ederek, önceleri kaynaklar yalnızca Ashâb-ı Kehf'in yeri olarak Efsus derken, daha sonra, yaygın olan mağara mezarları sahiplenilmeye başlandı, diyor.⁷⁵

5-6/Eylül/2008 Tarihleri arasında yapılan 'Dünden Bugüne Lice Sempozyumu' ve 25-27 Mayıs 2009 tarihlerinde Diyarbakır'da yapılan 'Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır Sempozyumu'nda sunulan bildirimlerde Ashâb-ı Kehf'in yerinin Diyarbakır Lice'de olma ihtimali üzerinde durulmuştur.

Bu iddialarının ne kadar bilimsel verilere dayandığı tartışılabilir. Belki de bu iddia sahiplerinin çoğu kendi bölgesindeki mağaranın dışındaki mağaraları, yerinde görüp karşılaştırmalı bir biçimde ve trafıca incelememiştir. Burada yapılması gereken, oluşturulacak bir bilim heyetince, küçülen dünyanın değişik yerlerinde bulunan muhtemel mağaraların objektif bir bakış açısıyla yerinde görülerek arkeolojik, tarihî ve diğer bilimsel verilerin ışığında yeniden karşılaştırmalı bir biçimde incelenmesidir. Böyle bir tespit yapılmaya –belki de böyle bir çalışma gerçekleşmeyecek yahut gerçekleşse bile kesin bir sonuç elde edilemeyecektir- kadar ise, mevcut muhtemel yerlerin inanç turizmindeki yerini artırmak için gerekenler yapılmalıdır. Bunun için de öncelikle Ashâb-ı Kehf Kıssası'nın Kur'ân'da anlatılış esprisinin bilinmesi gerekmektedir.

D. Ashâb-ı Kehf Kıssası'nı Evrensel Anlamda Okumak

I. Kehf Sûresi'nde Ashâb-ı Kehf Kıssası'nı Anlatan Ayetler

1. Yoksa sen, bizim ayetlerimizden sadece Kehf ve Rakîm (mağara sahipleri ve onların yazıt cıtabeler) sahiplerinin ibrete şayan olduklarını mı sandın?

² Bkz. Yıldız Sinan, *Ashab-ı Kehf*, s. 220-261. Yazar, adı geçen eserinde Başbakanlığın konuyla ilgili olarak 1291'de hazırladığı 'Numune i Kudret-i İlâhiyye' risalesi, Ebu'l-Hasen en-Nedvî'nin 'Kehf Suresinin Düşündürdükleri' risalesi, A. Cemil Akıncı'nın 'Ashab-ı Kehf' adlı yazısını iktibas etmiştir.

³ Bkz. Âşık Hüseyin, *Ashab-ı Kehf/Mağara Arkadaşları*, 1981, İstanbul, s. 7-10.

⁴ Afşaroğlu Ali, *Ashab-ı Kehf*, s. 97-112; 257-286.

⁵ Bkz. Alparslan Yaşar, *Eshâb-ı Kehf Vukûu, Şuyûu*, s. 85 vd.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

2. O yiğit gençler mağaraya sığınmışlar ve: Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize, şu durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla, demişlerdi.

3. Bunun üzerine biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk/uykuya daldırdık.

4. Sonra da iki gruptan hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık.

5. Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini arttırmıştık.

6. Onların kalplerini metin kıldık. O yiğitler ayağa kalkarak dediler ki: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, ondan başkasına tanrı demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.

7. Şu bizim kavmimiz Allah'tan başka tanrılar edindiler. Bari bu tanrılar konusunda açık bir delil getirirler! Öyle ise Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı?

8. İçlerinden biri şöyle demişti: "Mademki siz onlardan ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız, o halde mağaraya sığın ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın."

9. Resultüm! Orada bulunsaydın, güneşi götürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. Böylece onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde uyurlardı. İşte bu, Allah'ın ayetlerindedir. Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.

10. Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardın.

11. Böylece biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız?" dedi. Kimi "Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık" dediler; kimi de şöyle dediler: "Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın, şehrin hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca, nâzik davransın/gizli hareket etsin ve sakın sizi kimseye sezdirmesin."

12. "Çünkü onlar eğer size muttali olurlarsa, ya sizi taşıyarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki, o zaman ebediyen iflah olmazsınız."

13. Böylece insanları onlardan haberdar ettik ki, Allah'ın vâdinin hak olduğunu, kıyametin şüphe götürmez olduğunu bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

Dediler ki: "Üzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha iyi bilir." Onların durumuna vâkıf olanlar se: "Bizler, kesinlikle onların yanbaşılarına bir mescit yapacağız" dediler.

14. İnsanların kimi: "Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir" diyecekler; yine: "Beş kişidir; altıncıları köpekleridir" diyecekler. Bunlar bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. Kimileri le: "Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir" derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyle ise Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında ileri geri konuşan kimselerin hiçbirinden malumat isteme.

15. Hiçbir şey için "Bunu yarın yapacağım" deme.

16. Ancak Allah dilerse yapacağım de. Unuttuğun zaman Allah'ı an ve "Umarım Rabbim beni, loğruya daha yakın olana eriştirir."de.

17. Onlar, mağaralarında üç yüzyıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir.

18. De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gizli bilgisi ona aittir. Onun görmesi de, işitmesi de şayanı hayrettir. Onların, ondan başka bir yöneticisi yoktur. O, kendi hükümlerine kimseyi ortak etmez.

19. Rabbinin Kitabı'ndan sana vahiy edileni oku. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. Ondan başka bir sığınak da bulamazsın.

II. Mesajlar

1. Ashâb-ı Kehf Kıssası, Allah'ın ayetlerinden sadece bir tanesidir. (Kehf 9) Yüce Allah'ın laha pek çok kevnî/fitrî ve teşrî'/kitabî ayeti vardır. Dolayısıyla onun ayetlerini bütünüyle görmek, kumak ve ibret almak gerekir. Onun ayetlerinin en büyüğü, en kapsamlısı ve evrensel olanı ise Kur'an-ı Kerim'dir. Bu yüzden olacak ki kıssanın anlatıldığı sureye *Hamd olsun Allah'a ki, O, uluna, kendisinde hiçbir (tezat ve) eğrilik bulunmayan dosdoğru Kitab'ı indirdi*⁷⁶ şeklinde Kur'an'a ikkat çekilerek giriş yapılmıştır.

2. Ashâb-ı Kehf Kıssası ile Yüce Allah, öldükten sonra dirilişin gerçek olduğunu, dünyada insanlar üzerinde canlı ve etkili bir örnekle göstermek istemiştir. Erişilmez güç ve kudretin sahibi olan Allah, her şeye kadirdir.

3. Kehf Sûresi, Mekke müşriklerinin inanan insanlar üzerinde baskı ve işkenceyi iyice artırdığı Mekke'nin zor dönemlerinde inmiştir. Hz. Peygambere, sayıca az ve güçsüz bir tevhid erinin ilahî ardım ve korumaya mazhar oldukları anlatılarak Yüce Allah'ın kendisiyle beraber inananları asla ardımsız ve yalnız bırakmayacağı etkili bir örnekle anlatılmak istenmiştir. Elbette bu mesaj, günümüz

18 Kehf 1.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

mü'minleri için de geçerlidir. İnsanlar layık olursa Yüce Allah, hiç beklenmedik yerden çıkış yolları açabilir, ümitlerin tükendiği anda kullarına yardım edebilir.

4. Ashâb-ı Kehf, inanan, ama imanları üzerinde titizlik gösteren, sayıca küçük bir grup gençti. (Kehf 10) Onlar, büyüklerine ve toplum içerisindeki konumlarına rağmen gerçeğe inanmaktan geri kalmayarak kirliliği toplumda temiz kalınabileceğinin en çarpıcı örneğini vermişlerdir. Onlar, peygamber olmadıkları halde, tevhid yolundaki onurlu duruşları ile Kur'ân'a geçen örnek kahramanlardır. Onlar, kendilerini Allah yoluna adanarak Allah'ın lütuf ve rahmetine mazhar olmuş şahsiyetlerdir.

5. Şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun insan, aklını kullanarak, vicdanının sesine kulak vererek doğruları bulabilir. Nitekim Ashâb-ı Kehf, kirliliği bir toplum ve çevrede gerçeği bularak temiz kalabilmişlerdir. Onların yaşadıkları çevre ve içerisinde buldukları konumları, gerçeğe ulaşmalarına engel olmamıştır.

6. İman etmek yeterli değildir. İmanı korumak ve bunun için gerekli tedbirleri almak da önemlidir. Nitekim Ashâb-ı Kehf, iman ettikten sonra buldukları yerde kalmanın, imanlarına zarar verebileceğini anladıkları için, yerlerini terk etmişler, yapılması gerekeni yaptıktan sonra Yüce Allah'a dua etmişlerdir. Bu itibarla Ashâb-ı Kehf Kıssası, bozulmuş bir toplumda yaşamak zorunda kalan ve çarelerin tükendiği anda yapılması gerekenler konusunda fikir veren bir mesajdır.

7. İnsan, imanını koruyabilmek ve inandığı gibi yaşayabilmek için yardım ve desteğini göreceği salih arkadaşlar edinmelidir.

8. Yüce Allah, sayıca az olmalarına rağmen güçlü bir iman donanımına sahip olanları hem yardımsız ve sahipsiz bırakmamış, hem de onları Kitabında anarak dillere destan etmiştir. Gerçeği kabul etmelerinin mükâfatı olarak Yüce Allah, onların imanlarını güçlendirmiş, tüm baskılara rağmen imanda karar kalmalarını sağlamış ve onlara yardım ederek imanlarının gereğini yerine getirebilme güç ve kuvveti vermiştir. (Kehf 13)

9. Ashâb-ı Kehf başta olmak üzere, Kur'ân'da anlatılan kıssalar, bazılarının iddia ve zan ettikleri gibi, ütopya birer hikâyeye değil; fiilen gerçekleşmiş olaylardır. (Kehf 13)

10. Yüce Allah, kendine adanan insanları yardımsız ve sahipsiz bırakmamıştır. Ashâb-ı Kehf'e de sahip çıkmış, onların dualarını kabul etmiş ve rahmeti ile onları kuşatmıştır. Onları mağarada korumaya almış, uzun bir süre onları dinlendirmiş, onların sağlıklı bir biçimde uyuyacakları ortamı sağlamıştır. (Kehf 14-17)

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

11. İyilerle bir ve beraber olmak, erdemlerin başında gelir ve bu birliklilik herkese dünya ve hirette şeref kazandırır. Ashâb-ı Kehf'in peşine takılan köpek bile Kur'ân'da anılmaya değer ulunmuştur.⁷⁷

12. Mağara yârânı gençler dünyada dillere destan olmuşlar, buldukları yerler mabed dinilmiş, dünyada pek çok mağara, onların yaşadıkları yer diye dünya insanı tarafından ahiplenilmiştir. Onlar ahirette de yüce makamlarda olacaklardır. Zira Allah'ın dinini yaşamamanın azanımı hem dünyevî hem de uhrevîdir.

13. İnanç göçü demek olan hicret, kaçış değil, bir çıkış yoludur. Uzlet de insanlarla irtibatı kesmek değil, tıkanma noktasına gelindiğinde insanın kendini dinlemesi ve geleceğe hazırlamasıdır. nanan insan, bulunduğu şart ve çevrede inancını koruyamayacağını yahut inandığı gibi yaşayamayacağını anladığı zaman orayı terk etmelidir. Bu yöneliş, ona yeni çıkış yolları ve alternatifleri beraberinde getirecektir. En azından böyle bir girişimle iç huzuru elde edecektir.

14. Tedbir ve dua hedefe ulaşmak için gerekli en önemli unsurlardandır. Ashâb-ı Kehf de iykuya yatırılmadan önce ve sonra asla tedbiri elden bırakmamışlar, kul olarak yapılması gerekeni yaptıktan sonra, Allah'a güvenip dayanmışlardır. Bu meyanda gizlice toplumlarından ayrılmışlar, yandıktan sonra da alışveriş için şehre gönderdikleri arkadaşlarına tedbirli ve dikkatli olmasını sıkı sıkı tembih etmişlerdir. (Kehf 19)

15. Ashâb-ı Kehf, yıllar sonra uyandıklarında ne kadar mağarada uyuduklarını kestirememişlerdir. *Bir gün yahut bir günden daha az kaldık* demişlerdir. Bu durum, uyudukları bu uzun süre içerisinde fizikî bünyelerinin değişmediğini gösterir. Konu ile yapılan bazı filmlerde onların aç, sakal ve tırnaklarının aşırı bir şekilde uzadığı gösterilmiştir ki bu ayetlerde anlatılanlarla bağdaşmamaktadır. Şayet onların fiziklerinde gözle görülür bir değişiklik olsaydı, bir gün yahut daha az kaldık demezlerdi.

16. Onlar, karma bir toplumda yaşayanlar olarak yiyecek ve içeceklerine dikkat etmişler, helal ve temiz yiyecekleri almaya özen göstermişlerdir. (Kehf 19)

17. Yüce Allah onları istirahatata aldıktan sonra tekrar uyandırarak Yüce Allah'ın inananları yalnız ve yarımsız bırakmayacağını ve diriliş gününün gerçek olduğunu hem onlara, hem de tüm insanlara göstermek istemiştir. (Kehf 21)

18. İnsanları aciz bırakan harikulade olaylar demek olan mucizeler, Yüce Allah'ın erişilmez gücünü göstermek ve insanlığı tevhide davet için gerçekleştirilmiştir. Ne var ki tarih boyunca insanlar mucizeleri temel amaçlarından saptırılmış yahut onun asıl amacını gölgeleyen lüzumsuz tartışma ve

⁷⁷ Nitekim Ashâb-ı Kehf'in köpeği, edebiyatımızda pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Ör: Kıtımir'inim ey Şah-ı Rusul kovma kapından/Âlemlere rahmet dedi Rahman diye sevdim (Hasan Basri Çantay).

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

ayrıntılara dalmışlardır. Kur'ân ise diğer kıssalar gibi Ashâb-ı Kehf Kıssası'nı da bize mesaj verecek yönleriyle anlatmış ve Ashâb-ı Kehf'in *sayısı, isimleri, ne kadar süreyle uyutuldukları, nerede ve ne zaman yaşadıkları* gibi ayrıntılar hususunda gereksiz tartışmalara girilmemesini istemiştir. (Kehf 22) Kur'ân'ın geçmişe dair anlattığı kıssalar, yalnızca bilgilenmek için değil, ibret almak için okunup anlaşılmalıdır. Nitekim Ashâb-ı Kehf, herkes için bir ibret vesikası ve örneklik simgesi olarak karşımızda durmaktadır.

19. Ashâb-ı Kehf'e gelen ilahî yardımlar, onların yolunda olunduğu sürece diğer insanlara da gelecektir. Bu yardımların keyfiyet ve şekli değişebilir. Ama Yüce Allah dinine sahip çıkanları asla yardımsız bırakmayacaktır. Bu, onun değişmez va'didir. Yeter ki bu, hak edilebilsin; tıpkı Ashâb-ı Kehf gibi iman, sabır ve kararlılıkla, ikna edici delillerle tevhid mücadelesi içerisinde olunabilsin.

20. Ashâb-ı Kehf Kıssası'nda anlatılanlar ile bu ayetlerin indiği sıralarda Mekke'de yaşayan Peygamberimiz ve ona bağlı Müslümanların yaşadıkları arasında pek çok benzerlik vardır. Şöyle ki: Ashâb-ı Kehf'in sayısı azdı, Mekke dönemindeki ilk Müslümanların sayısı da azdı. Ashâb-ı Kehf, makam mansıp sahibi babaları karşısında güçsüz durumda idiler, Mekke'deki Müslümanlar da öyle idi. İlk Müslümanların büyük bir kısmı genç ve kölelerden oluşmakta idi. Her iki grup da inanmayanların baskı ve işkencelerine maruz kalmıştı. Her iki kesim de rahatlarını terk edip Allah yolunda zorlukları göze almışlardı. Ashâb-ı Kehf tarihe geçmiştir, Mekke'deki ilk Müslümanlar da öyle. Mekke'deki insanların çoğu lüzumsuz tartışma ve işlerin içerisinde idiler. Ashâb-ı Kehf Kıssasında lüzumsuz tartışmalardan insanlar sakındırılmaktadır. Nitekim mesajın evrensel olması için, kıssanın geçtiği yer, zaman ve kahramanları açıklanmamıştır.

21. Tevhid tarihinde genel olarak tevhid hareketinin başlarında *zorlu mağara dönemleri* olmuştur. *Hz. Yusuf'un hayatında kuyu ve zindan, Ashâb-ı Kehf'in hayatında mağara gibi, Hz. Peygamberin hayatında da Hirâ günleri gibi.* Ancak tevhid erlerini yetiştiren bu zorlu günler, gelecekteki parlak günlerin habercisi olmuştur.

22. Peygamberimiz bir hadislerinde "*Cuma günü Kehf Sûresi'ni okuyan kimsenin iki Cuma arası nurla aydınlanır*"⁷⁸ buyurarak ümmetini her Cuma Kehf Sûresi'ni okumaya yönlendirmiştir. Bu şekilde Ashâb-ı Kehf Kıssası ve surenin diğer mesajları her hafta hatırlanacak ve insanlara ışık saçacaktır.

⁷⁸ Münavî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 198. (Hâkim, Beyhakî/Sahih)

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

23. Ashâb-ı Kehf Kıssası, pek çok düşünür ve edebiyatçıya ilham kaynağı olmuş, kıssa ile ilgili çok sayıda hikâye⁷⁹, piyes⁸⁰ yazılmış, filmler⁸¹ yapılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bu çalışmaların Kur'ân başta olmak üzere sahih haberlere uygun olmasıdır.

24. Diğer kıssalarda olduğu gibi Kur'ân'ın kendine özgü anlatımıyla sunulan Ashâb-ı Kehf Kıssası'ndaki bazı kesitler pek çok müfessirin bilimsel, hukukî, akli farklı yorumlar yapmasına zemin oluşturmuştur. Sözelimi *Güneş doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi* cümlesi güneş ışınlarının önemi ve uykuda iken alma şekli; *Onları sağa sola çevirirdik* cümlesi yatalak hastalarda vücut hareketinin önemi; *İnsanların kimi: "Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir" diyecekler; yine: "Beş kişidir; altıncıları köpekleridir" diyecekler. Bunlar bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. Kimileri de: "Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir" derler* cümlelerinden hareketle onların sayılarının kesin olarak yedi olduğu; *Onlar, mağaralarında üç yüzyıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir* cümlesindeki üç yüz rakamının şemsî yıl hesabına göre, 309 rakamının kamerî yıl hesabına göre onların mağarada kaldıkları süre olduğu çıkarılmıştır.

25. Ashâb-ı Kehf'in bulunduğu muhtemel yerleri ziyaret, pek çok kişide dinî heyecan uyandırmış, hatta bazı kişilerin Müslüman olmasını sağlamıştır.⁸² Bu nedenle bu yerlerin inanç turizmine hazır hale getirmek için çok yönlü çalışmaların yapılması kaçınılmaz görünmektedir. Bu yerlerin ziyareti, Kur'ân ayetlerinin daha canlı ve coşkulu bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Zira okuma ortamının anlamaya etkisi açıktır.

26. İnsanlığın din, vicdan ve ifade özgürlüğüne dünden daha fazla muhtaç olduğu günümüzde Ashâb-ı Kehf Kıssası, hem baskıcı zalimler, hem de onların zulmüne maruz kalan mazlumlar tarafından iyi okunmalı ve gereken dersler alınmalıdır.

27. Son olarak Ashâb-ı Kehf anılırken, onların yaşadıkları muhtemel yerler ziyaret edilirken ve Kehf Sûresi okunurken tüm bu mesajlar hatırlanmalı ve o evrensel mesajların gereği yerine getirilmelidir. İşte ancak o zaman olay, sıradan bir hikâye gibi okunmaktan; olayın kahramanları, folklorik bir anıştan; olayın muhtemel yerleri de, yüzeysel turistik bir ziyaretten kurtarılmış olacaktır.

28. Ashâb-ı Kehf'in paylaşılamayan mirasından bizlere uykudan başka şeyler kalmalı. Zira onlar hakikat arayışı, kirliliği toplumda hidayeti buluşu, tevhid uğrunda gösterdikleri fedakârlıkları,

⁷⁹ Bkz. Abdülhamid Cevdet es-Sehhâr, *Ashâbu'l-Kehf/Mağara Arkadaşlığı*, çev. S. Oğuz-C. Şeyhâni, Ankara, 1983; Yalsızuçanlar, Sadık, *Kur'ân'dan Öyküler, Mağara Dostları*, s. 144-157, İstanbul, 2003.

⁸⁰ Bkz. Tevfik el-Hâkim, *Ashâb-ı Kehf* adlı dört bölümlük piyes çalışması, Talat Koçyiğit tarafından dilimize kazandırılmıştır. İstanbul, 1980.

⁸¹ *Ashab-ı Kehf*, Yönetmen: Farazullah Silahshur, 14 VCD.

⁸² Bkz. Menekşeoğlu, H. Ali, *K. Kerim ve Tefsirlere Göre Eshab-ı Kehf*, s. 93, Tarsus, 1963.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

ahireti dünyaya/dünyalıklara tercih edişleri gibi pek çok konuda, herkese, her zaman örnek olmaya devam etmektedirler.

Sonuç

Kur'ân'da açıkça adı geçen seksene yakın yerden beş tanesi, genel kabule göre bugünkü Türkiye toprakları üzerindedir. Bunun dışında bazı yerler daha vardır ki, buralar da Kur'ân'da kıssaları anlatılan peygamberlerden bir kısmının uğrak yerleridir. Anadolu topraklarında bulunan bu yerler, buralarda meydana gelmiş olaylardan bahseden ayetlerin daha iyi anlaşılması ve Türkiye'nin müslümanlar başta olmak üzere Kur'ân araştırmacıları tarafından daha yakından tanınması bakımından büyük önem taşımaktadır. Şayet sağlıklı bir turizm için gerekli alt yapı hazırlandıktan sonra, adı geçen bu yerler iyi bir şekilde tanıtılabilirse bu, Türk turizmine büyük katkı sağlayacaktır.

Adı geçen bu yerlerin nerelerde olduğuna ilişkin farklı görüşlerin olması, bu yerlerin Anadolu'da olabileceği görüşüne asla gölge düşürmez. Bir merkezin bulunduğu yer için birden fazla yer gösterilebilir. Bu, o yer ve o yerle ilgili anlatılan tarihî olayların insanlık tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu ve pek çok insanın o yerleri sahiplenerek oraları, kendi buldukları topraklarda görme isteminden kaynaklanmaktadır. Tıpkı Anadolu'da yaşamış olan Yunus Emre, Nasreddin Hoca gibi evrensel değerlerimiz için bile Anadolu toprakları üzerinde birden fazla yerin gösterilmesi gibi. Burada önemli olan bu yerlerin bugünkü sahiplerinin, kendi bölgelerinin iyi bir şekilde tanıtımını yapmaları ve bu bölgelerin ziyareti için gerekli olan alt yapıyı hazırlamalarıdır.

Kur'ân'da adı geçen bu yer isimleri büyük ölçüde Kur'ân'ın ilk muhatapları tarafından bilinmekteydi. Onlar bu yerleri ya bizzat gezip görmüşlerdi, ya da bu yerler hakkında bilgi sahibi idiler. Nitekim onlar, yaşadıkları bölgenin çok uzaklarında bulunan bu yerleri görüp incelemek için gayret göstermişlerdir. Bu da bize bu yerlerin geçtiği ayetleri daha iyi anlayabilmek için, tıpkı ilk muhataplar gibi bu yerler hakkında bilgi sahibi olmanın önemini anlatmaktadır.

Son olarak tüm insanlığı ilgilendiren ve ülkemiz sınırları içerisinde bulunan bu yerlerin insanlık tarafından tanınmasını sağlayabilmek için yetkililere şunları hatırlatmak isteriz: Kur'ân'ın ön gördüğü amaçlar doğrultusunda yönlendirici bir turizm politikası yürürlüğe konmalıdır. Maceracı, gayesiz, anlamsız, sorumsuz, başıboş, insanı ve çevreyi tahrip eden geziler yerine; anlamlı, nitelikli, hem insan sağlığını hem de ekolojik dengeyi koruyucu alternatif bir turizm ortamı oluşturulmalıdır. Bu şekilde sınırlı olarak sahip olduğumuz insan ve çevre etkeni ile enerji ve güçleri, zayi olmaktan kurtarabiliriz. İnsanlığa güvenli, huzurlu, temiz bir seyahat ortamı sunarak turizmin dünya barışına katkısını artırabiliriz. Bunun için çok iyi yabancı dil bilmesi yanında, işini iyi bilen ve seven yetkin rehberlerin yetiştirilmesine ve çeşitli dünya dillerinde tanıtım broşürlerinin hazırlanmasına hız verilmelidir. Tanıtım broşürleri doğru, doyurucu ve ders verici bilgilerden oluşturulmalıdır. Tarihî harabe, ören gibi bir eseri tanıtan broşürün kapağına ibret alınacak kısa bir mesâjın yazılması, o tarihî

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

eseri gezenler üzerinde son derece anlamlı tesirler meydana getirecektir. Yanı sıra, ziyaret yerlerinin halk kesimlerince tanınıp onların da seyahat sektörünün içerisine çekilebilmesi için etkin tanıtım filmleri hazırlanmalıdır. Ziyaret merkezleri, tabii güzellikteki gezi merkezleri ve tarihî yerler temel özellikleri muhafaza edilerek imar edilmeli, temiz bir görünüm kazandırılmalı, ibret verici tanıtım panolarıyla donatılmalıdır. Kur'ân başta olmak üzere, diğer kutsal kitap ve tarih kaynaklarındaki bilgiler ışığında yapılacak araştırmalarla, ziyaret yerleri doğru bir şekilde tanıtılmalıdır. Günümüz turizm sektörünün önemli bir yanını dinî etkenler oluşturmaktadır. Bu yüzden, İslâmî seyahat politikaları oluşturulurken seyahat dinî motiflerle süslenmeli ve seyahat, ibadetle birlikte ele alınmalıdır. Bu şekilde tabii ve tevhidî güzellikleri görme nimetinden daha geniş çevrelerin yararlanmasına imkân hazırlanmış olabilir.

Kaynaklar

- A. Fehmi Haşim, "Kur'ânda Arapça Olmayan Kelimeler Var mı?", *K. Kerim Anlamlarının Çevirileri*, İstanbul, 1986.
- Abdülhakî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazı'l-Kur'ân'il-Kerim*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1984.
- Abdülhamid Cevdet es-Sehhâr, *Ashâbu'l-Kehf/Mağara Arkadaşlığı*, çev. S. Oğuz-C. Şeyhâni, Ankara, 1983.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1162/1748), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İltibas* (2 c), Kahire, Mektebetü Tûrâsî'l-İslâmî, ty.
- Afşaroğlu, Ali, *Ashâb-ı Kehf ve'r-Rakîm*, Hilal Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ahmet Rifat Efendi, *Luğât-ı Tarihiye ve Coğrafiye*, İstanbul, 1299.
- Akpınar, Ali, *Kur'ân Coğrafyası*, Ankara, 2002.
- Alparslan Yaşar, *Eshâb-ı Kehf Vukûu, Şuyûu*, Kahramanmaraş, 2010.
- Alûsî, Şihabüddin Mahmud (1270/1854), *Ruhu'l-Meânî* (16 c), Beyrut, 1994.
- Âşık Hüseyin, *Ashâb-ı Kehf/Mağara Arkadaşları*, İstanbul, 1981.
- Ates, Süleyman, *Kur'ân Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997.
- Ates, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989.
- ıyıntâbî Muhammed Efendi, *Tefsîr-i Tibyân*, İstanbul, 1324.
- İelensî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî (782/1380), *Tefsîru Mübhemâti'l-Kur'ân* (2 c), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1991.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

- Beyyûmî, Muhammed, *Dirâsât Târihiyye mine'l-Kur'âni'l-Kerîm* (4 c), Beyrut, 1988.
- Beyzâvî Ebû Sâid Abdullah b. Ömer (791/1388-1389), *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, Mecmûatün Minet-Tefâsîr'in içerisinde (6 c), Dâru İhyâi't- Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- Bucaille, Maurice, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'ân*, Terc. Mehmet Ali Sönmez, Ankara, 1997.
- Çantay, Hasan Basri(1376/1956), *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim* (3 c), İstanbul, 1952.
- Derveze, İzzet, *Asru'n-Nebi/Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, terc. Mehmet Yolcu, İstanbul, 1995.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf (745/1344), *el-Bahrül Muhît* (11 c) Daru'l-fikr, Beyrut, 1992.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Huseynî (1094/1683), *el-Külliyât Mu'cemü fi'l-Mutalahât ve'l-Furûku'l-Luğaviyye*, Beyrut, 1992.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili* (9 c), İstanbul, ty.
- Endülûsî, Abdullah b. Abdilaziz el-Bekrî (487/1094), *Mu'cemü Mâ Üstu'cime min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâdi'*, Beyrut, 1983.
- Farazullah Silahshur, *Ashâb-ı Kehf*, 14 VCD film.
- Fîruzabâdî, Muhammed b. Ya'kub (817/1414), *Besâir Zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz* (6 c), Beyrut, ty.
- Hamevî, Yakut b. Abdillah (626/1228), *Mu'cemü'l-Büldân* (7 c), Beyrut, 1990.
- Hâzin Muhammed b. İbrahim (725/), *Lübâbü't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, Mecmûatün Mine't-Tefâsîr'in içerisinde, Beyrut, ty.
- Hımyerî, Muhammed b. Abdülmumin, *er-Ravdu'l-Mi'târ fi Haberi'l-Aktâr*, Müessesetü Nâsîru's-Sekâfe, Beyrut, 1975.
- Hikmet Tanyu, 'Cûdî Dağı', *DİA*, VIII, 79-80.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* (30 c), Baskı yeri ve tarihi yok.
- İbn Atıyye, el-Endelûsî (546), *el-Muharraru'l-Vecîz*, Beyrut, 1993.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (4 c), Beyrut, 1982.
- İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mükram (711/1311), *Lisânü'l-Arab* (15 c), Beyrut, 1990.
- İbn-Sa'd, (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (9 c), Daru Beyrût, Beyrut,1957.
- İbnü'l-Esîr, Ali b.Ebi'l-Kerem, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut, ty.
- İbnü'l- Cevzî, Ebu'l-Ferec (597/1200), *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr* (9 c), Beyrut, 1984.
- İsfehânî, Rağîb(502/1108), *el-Mufredât fi Garibi'l- Kur'ân*, Dâru Kahramân, İstanbul, 1986.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

- İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'ân/Gerekçeli Meâl*, İstanbul, 2008.
- İsmet Ersöz, 'Ashab-ı Kehf', *DİA*, III, 465-467.
- Kazvîni, Zekeriyya b. Muhammed b. Mahmud (682/1283), *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbarü'l-İbâd*, Daru Sâdır, Beyrut, ty
- Kılıç, Sadık, *İslâmda Sembolik Dil*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Kılıç, Sadık, *Yemin Olsun ki*, İstanbul, 1996.
- Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*, K. Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1997.
- Komisyon, *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1965.
- Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi* (18 c), Şamil Y. İstanbul, 1987.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (671/1272), *el-Cami' li Ahkâmî'l-Kur'ân* (20 c), Beyrut, 1952.
- Menekşeoğlu, H. Ali, *K. Kerim ve Tefsirlere Göre Eshab-ı Kehf*, Tarsus, 1963.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (1400/1979), *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber* (2 c), terc. Ahmed Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1983.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (1400/1979), *Tefhimü'l-Kur'ân* (7 c), İstanbul, 1996.
- Muhammed Bedrüdînn Tillovî, *Tefsîru Ebde'î'l-Beyân*, İzmir, 1992.
- Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, İstanbul, 1999.
- Münâvî, Muhammed Abdurraûf (1031/1621), *Feyzü'l-Kadir Şerhu'l Câmiis- Sağîr* (6 c) Dâru'l-Mârife, Beyrut, 1972.
- Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Medâriküt-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vîl* (6 c) Mecmuatûn Mine't-Tefâsir'in İçinde, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- Philip K. Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi* (4 c), çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1982.
- Râzî, Muhammed b. Hüseyin Fahrüddin (606/1209), *Mefâtihu'l-Ğayb (et-Tefsîru'l- Kebir)* (32 c), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Tahran, ty.
- Said Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 1989.
- Suyûtî, Celalüddin (911/1505), *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (2 c), Mısır, 1978.
- Suyûtî, Celalüddin (911/1505), *Mu'terakü'l-Akrân fi İ'câzi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1988.
- Suyûtî, Celalüddin (911/1505)-C. Mahallî, *Tefsîru'l-Celâleyn*.
- Suyûtî, Celalüddin (911/1505), *Tefsîru'd-Dürri'l-Mensur fi't-Tefsîri'l-Me'sur* (8 c), Beyrut, 1983.
- Sühaylî, Abdurrahman (581/1185), *Gavamidu Esmâi'l-Mübhem ve'l-Ehâdisi'l-Müsne'de fi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut, 1988.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

- Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, İstanbul, 1306.
- Şevkî Ebû Halî, *Atlasü'l-Kur'ân*, Beyrut, 2000.
- Şurrâb, Muhammed b. Muhammed Hasen, *el-Meâlimü'l-Esîra fi's-Sünne ve's-Sîra*, Dâru'l-Kalem, 1991.
- Tabatabâî, Muhammed Huseyn, *el-Mizân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1973.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/922), *Câmiu'l-Beyan an Te'vili'l Kur'ân* (30 c), D. Fikr, Beyrut, 1988.
- Tantavî, Cevherî, *el-Cevâhir fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm* (13 c), Beyrut, ty.
- Tevfik el-Hâkim, *Ashâb-ı Kehf*, çev. Talat Koçyiğit, İstanbul, 1980.
- Tirmizî, Ebû İsa (279/892), *Sünen* (5 c), Mısır, 1975.
- Yalçın Cavit, *Kavimlerin Helakı*, İstanbul, 1996.
- Yalsızuçanlar, Sadık, *Kur'ân'dan Öyküler, Mağara Dostları*, s. 144-157, İstanbul, 2003.
- Yaşar, Hüseyin, *Kur'ân'da Anlamı Kapalı Ayetler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997.
- Yıldırım, Suad, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, İstanbul, 1985.
- Yıldız Sinan, *Ashâb-ı Kehf (Mağara Arkadaşları)*, İstanbul, 1979.
- Yılmaz, Musa Kazım, 'Eshab-ı Kehf Kıssasının Tevhid Açısından Değeri I-II', *Din Öğretimi Dergisi*, Sayı 26, s. 90-101, Sayı 28, s. 37-48, Ankara, 1991.
- Yüçetürk, O. Seyfi, 'Ayasuluk', *DİA*, IV, 227-228.
- Zabyan, Muhammed Teysîr, *Ehlü'l-Kehf*, Kahire, 1978.
- Zemahşerî, Carullah Muhammed b. Ömer (538/1143), *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil* (4 c), Beyrut, ty.
- Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh (794/1391), *el-Bürhan fi Ulûmi'l-Kur'ân* (4 c), Beyrut, 1972.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Cahit Baltacı:

Teşekkür ediyoruz. Gerçekten o kadar güzel şeyler söylüyorlar ki hocalar, bunları kesmek zor. Esasen buradaki hâzırını en çok ilgilendiren konu da bu. Çok akademik konular değil ama bizim her zaman anlayabileceğimiz konular. O bakımdan kesemedik, on beş dakika dedik, ancak yirmi dakikayı da geçti arkadaşlar, ama iyi oldu.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİNDE TARSUS

Pekiyi efendim, şimdi Mustafa Aşkar Hocamız "*Mutasavvıfların Ashâb-ı Kehf Kıssası Hakkında Yorumları*" konusundan bahsedecekler, buyurun Hocam.